

193

DEJAN DŽELEBDŽIĆ
Vizantološki institut SANU

ISTORIJA GRČKE DIMOTIKE

Robert Brauning, *Srednjovekovni i savremeni grčki jezik*, prev. Jelena Petrović, Loznica, Karpos, 2005, 202 (naslov originala: Robert Browning, *Medieval and Modern Greek*, Cambridge University Press, 1983, Second edition)

Knjiga Roberta Brauninga *Medieval and Modern Greek* prvi put je objavljena u Velikoj Britaniji 1969. godine, a njeno drugo, popravljeno i dopunjeno izdanje 1983. Grčki prevod ove knjige objavljen je 1972. godine. Krajem prošle godine pojavilo se i izdanje na srpskom.

Brauningova knjiga bavi se istorijskim razvojem govornog grčkog jezika od helenističkog doba do osamdesetih godina XX veka. Uprkos činjenici da je grčka književnost u tom periodu bila bogata i raznovrsna, pri izučavanju istorije grčkog jezika glavni problem predstavlja nedostatak relevantnih izvora. Paradoksalna protivrečnost između obilja pisanog materijala i nedostatka podataka o govornom jeziku može se razumeti ako se ima u vidu činjenica da je u to vreme velika većina tekstova pisana pod jakim uticajem starogrčkog jezika. Naime, većina pisaca tog doba umesto da koristi govorni jezik svoga vremena nastojala je da podražava starogrčke uzore. Ta tendencija posvedočena je i u delima helenističkih i vizantijskih gramatičara, u kojima se pisci savetuju da ne koriste reči koje nisu zabeležene kod uzornih antičkih pisaca (v. str. 63-64).

Međutim, sačuvan je i značajan broj spisa napisanih na jeziku za koji se smatra da je veoma blizak govornom jeziku vremena u kome su ti spisi nastali. U prvom redu to su tekstovi sa egipatskih papirusa, koji potiču iz antičkog i ranovizantijskog perioda, kao i ranohrišćanski spisi. Iz poznovizantijskog perioda od tekstova na narodnom jeziku (δημώδης) sačuvani su romani, razne hronike i narodna poezija.

Za izučavanje istorije jezika najnepovoljniji su izvori koji potiču iz srednjevizantijskog perioda, jer se u tekstovima iz tog vremena elementi govornog jezika nalaze samo u tragovima, a nije sačuvan ni jedan spis napisan u celosti na narodnom jeziku.

U ranijoj fazi izučavanja grčkog jezika istraživani su uglavnom pojedinačni jezički fenomeni, kao što je npr. prelazak neke reči iz jedne u drugu deklinaciju – u tom pogledu posebno je bio veliki doprinos grčkih naučnika, npr. Psiharisa i Hadzidakisa. Brauning u *Uvodu* ističe da problemu ne pristupa na taj način, nego da će „pažnja biti usmerena na velike

104

strukturalne promene“ u jeziku (str. 21), najavljujući tako da problemu pristupa sa stanovišta strukturalne lingvistike, koja pre njega jedva da je bila primenjivana u grčkoj lingvistici.

U ovoj knjizi istorija jezika podeljena je na pet poglavlja: helenističko doba i Rimsko carstvo, rani srednji vek (VI – XI veka), pozni srednji vek (1100. g. – 1453. g.), period turske vlasti i period od sredine XVIII veka do 80-tih godina XX veka. Na početku svakog poglavlja u najkraćim crtama opisane su istorijske okolnosti u kojima se jezik razvijao, a potom se razmatraju promene u fonetici, morfologiji, sintaksi i leksici. Teško je, a često i nemoguće, precizno datirati određenu promenu u jeziku, ali Brauning smatra da je, gledano u celini, „savremeni grčki jezik uglavnom poprimio svoj oblik do desetog veka i da mnoge fundamentalne promene u njegovoj strukturi pripadaju prelaznom periodu od antičkog sveta do srednjeg veka“ (str. 22). Do nekih promena u jeziku došlo je vrlo rano, kao što su fonetske i prozodijske promene, koje su se odigrale još u helenističkom dobu. Već tada je formiran jedan stabilan vokalski i konsonantski sistem, čije je stanje na početku naše ere bilo bliže savremenom nego klasičnom grčkom (str. 35-40). To je razlog što je Brauning jedno celo poglavlje posvetio grčkom jeziku u helenističkom i rimskom dobu, iako mu je cilj bio da napiše istoriju grčkog jezika od srednjeg veka do danas. Veliki broj reči, naročito imenica i prideva, kako u morfološkom tako i u semantičkom pogledu, ostao je nepromenjen od antike do danas, s tim što su imenice često menjale deklinaciju. Najviše promena pretrpeli su glagolski oblici. Tako na primer, starogrčki futur, koji je počeo da se gubi još u helenističkom dobu, zadugo nije zamenjen jednim oblikom nego je korišćen niz različitih perifraza, zbog čega se oblici futura razmatraju u skoro svim poglavljima ove knjige (str. 44, 46, 82, 99, 116).

Posebnu pažnju Brauning posvećuje formiranju novogrčkih dijalekata, o čemu se govori u poslednjem, sedmom poglavlju knjige. Osnovno dijalekatsko razgraničenje, na severne i južne dijalekte, danas se zasniva na statusu neaccentovanih samoglasnika (str. 148), ali se podele mogu izvesti i na osnovu drugih kriterijuma (str. 150-151). Tekstovi zabeleženi na dijalektima do 19. veka vrlo su retki. Izuzetak predstavljaju kiparski i kritski (15. i 16. vek), a dijalekatske karakteristike koje se u njima sreću imaju vrlo malo veze sa današnjim dijalektima (str. 153-154). Srednjovekovni i savremeni dijalekti nisu postali od starogrčkih dijalekata, kako se ranije mislilo, nego su se razvijali kao posledica novih istorijskih okolnosti. Npr. izolovanost nekih krajeva od ostatka grčkog sveta u toku dužeg vremenskog perioda često je imala ključnu ulogu u formiranju novogrčkih dijalekata (str. 156-166). Međutim, pojedini grčki dijalekti, koji se danas govore uglavnom van Grčke (npr. bitinijski, pontski, marijupoljski, grčki dijalekti južne Italije), pokazuju određene sličnosti sa starogrčkim (str. 151-153).

Šesto poglavlje knjige, nazvano *Razvoj nacionalnog jezika*, obuhvata period od prve polovine XVIII veka. Na početku tog perioda prvi put je postavljeno tzv. „jezičko pitanje“. O tome kako treba da izgleda grčki jezik bila su različita mišljenja: tvrdi konzervativci su se zalagali za korišćenje onog jezika koji je tada bio u upotrebi u grčkim manastirskim školama, a

195

oslanjao se na vizantijsku tradiciju, drugi, pak opsednuti romantičarskim idejama o „čišćenju“ jezika smatrali su da treba jezik vratiti na starogrčki ili upotrebljavati narodni jezik. U kasnijoj fazi istorije „jezičkog pitanja“ osnovna podela bila je na pristalice narodnog jezika, „dimotike“, i „katarevuse“. Svaka od njih imala je svoje varijante, a predlagana su i razna kompromisna rešenja. U ovom poglavlju ukratko su predstavljene sve glavne ideje vezane za „jezičko pitanje“ i predstavljeni su njihovi glavni predstavnici. Međutim, „jezičko pitanje“ izašlo je iz čisto jezičkih okvira i, praktično od kada se pojavilo, bilo je, kao što Brauning s pravom kaže, „na prvom mestu među grčkim kulturnim i političkim kontroverzama“ (str. 124). Zbog toga je ovo poglavlje zanimljivo ne samo sa lingvističkog nego i sa kulturološkog stanovišta.

Na kraju nekoliko reči i o srpskom izdanju. Budući da je u poslednjih dvadeset godina grčki jezik dosta proučavan, te stoga ova knjiga više ne predstavlja poslednju reč nauke o grčkom jeziku, priređivač srpskog izdanja Dejan Aničić potrudio se da sastavi bibliografiju radova o grčkom jeziku koja obuhvata period od 1984. do 2005. godine, što predstavlja posebnu vrednost ove knjige. Kvalitetu srpskog izdanja sigurno je najviše doprineo dobar i pouzdan prevod Jelene Petrović. Broj štamparskih grešaka zanemarljivo je mali, a to je posebno važno kada su u pitanju grčke reči. Na kraju knjige nalazi se *Index verborum*, u koji su unete sve grčke reči koje se u tekstu pojavljuju. Knjiga *Srednjovekovni i savremeni grčki jezik* prvenac je nove izdavačke kuće *Karpos* (gr. καρπός, plod). O izdavačkoj kući u knjizi nema podataka, kao ni o budućim izdavačkim poduhvatima, ali prva objavljena knjiga daje nam nadu da ćemo od istog izdavača uskoro dobiti nove prevode naučnih radova o grčkom jeziku i kulturi.